

**XX ASR OXIRLARI VA XXI ASR BOSHLARIDA ILMIIY-TEXNIK
TARAQQIYOT. ILM-FAN, ADABIYOT, SAN'AT**

Xazratqulova Saltanat Azamovna

Ravshanova Sayyora Tojiyevna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

4- bosqich Tarix yo'nalishi talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada ommaviy axborot vositalarining takomillashuvi uni kishilar ongi, yurish-turishi va kayfiyatiga ta'sir o'tkazuvchi qudratli vositaga aylantirilishi hamda inqilobning asosiy belgilari mashinalardan keng foydalanish, ishlab chiqarishning konveyerli liniyalari, zavod-avtomat va sanoat robotlarini yaratish haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: ITI (Industrial ta'lim institutlari), Tabiiy fanlar, tibbiyot, adabiyot, ommaviy axborot vositalari, san'at va hk.

Kirish: XX asrning ikkinchi yarmidagi ilmiy-texnik inqilob so'nggi yuz yil davomida ilm-fan rivojlanishining qonuniy natijasi bo'ldi. Bu inqilobning asosiy belgilari tabiiy va sintetik materiallardan mahsulotlarni ommaviy ishlab chiqarish, mashinalardan keng foydalanish, ishlab chiqarishning konveyerli liniyalari, zavod-avtomat va sanoat robotlarini yaratish bo'ldi. ITI (Industrial ta'lim institutlari) jahonning ilg'or mamlakatlarini sivilizatsiyaning industrial bosqichidan postindustrial davriga olib chiqdi. Axborot va yangi texnologiyalarning jadal rivojlanishi, XX asrning so'nggi 30 yilida yuz bergan yangi texnologik inqilob, umumiy kompyuterlashtirish va jamiyatning axborotlashuvi, ishlab chiqarishning intellektuallashuvi kabi jarayonlar rivojlangan mamlakatlarda jamiyatning mutlaqo yangi holatini keltirib chiqardi.

Asosiy qism: Olimlarning fikricha, "axborot jamiyati" industrial jamiyatdan keyin keladigan, jamiyatning ancha yuqori bosqichidir. Hozir industrial rivojlangan mamlakatlarda intellektual mehnat bilan band bo'lgan aholi soni butun ishchi kuchining yarmiga yaqinlashmoqda. AQSH va Yaponiyada bu ko'rsatkich yanada yuqori. Agar Afrikada aholining 2/3 qismi qishloq xo'jaligi sohasida band bo'lsa, AQSHda bu ko'rsatkich 3 foizdan oshmaydi. AQSHda axborot texnologiyalari sohasida 80 foiz aholi mehnat qilmoqda. XX asrning ikkinchi yarmida biologiya, biokimyoy va tibbiyotning rivojlanishi inson hayotini keskin o'zgartirdi, industrial jamiyat yangi sifat bosqichiga o'tdi. XX asrda qorachechak, ispan gripi, o'lat, vabo, terlama, sil, bezgak kabi kasalliklar yer yuzida 1 mlrd ga yaqin kishining o'limiga olib keldi. Asr oxiriga kelib yangi yuqumli kasallik — OITS paydo bo'ldi. Shunga qaramasdan, aynan XX asrda tarixda birinchi bor yuqumli kasalliklar odamlar o'limining asosiy sababi bo'lmay qoldi. XX asrning ikkinchi yarmi, ayniqsa, asr

oxirlariga kelib, yurak-qon tomir tizimi va saraton kasalliklari kishilar o'limining bosh sababchilariga aylandi. Biologiya, qishloq xo'jaligi va tibbiyot fanidagi inqilobiy yutuqlar natijasida yer yuzi aholisi asr boshidagi 1,5 mlrd kishidan asr oxiriga kelib 6 mlrd kishigacha ko'paydi. Juda ko'plab kasalliklarga qarshi vaksinalar yaratildi. Tibbiyot texnikasi sohasidagi yutuqlar kishilarning hayot farovonligini yaxshiladi va umrini uzaytirdi. Ommaviy axborot vositalarining takomillashuvi uni kishilar ongi, yurish-turishi va kayfiyatiga ta'sir o'tkazuvchi qudratli vositaga aylantirdi. XX asrning ikkinchi yarmida sun'iy yo'ldosh orqali teleko'rsatuvlarni namoyish qilish, global kompyuter tarmog'ini yaratish orqali odamlarning ma'naviy hayotini umuminsoniy lashtirish uchun sharoit tug'ildi. Shu munosabat bilan odamlarda savol tug'ila boshladi: aynan qaysi qadriyat, g'oya, timsol, tasavvurlar endi universal xarakter kasb etadi, barcha uchun umumiy bo'ladi? Aytish mumkinki, hozir g'oya va madaniy qadriyatlarning o'ziga xos jahon bozori paydo bo'ldi. Unda kuchli davlatlar o'zining siyosiy va madaniy ta'sirini ta'minlash uchun kurashmoqda. Hamma joyda radioeshittirish va televideniyaning keng tarqalishi, ko'pchilik mamlakatlarda aholi savod darajasining o'sishi tez foyda keltiradigan, ommaviy iste'molchiga mo'ljallangan badiiy mahsulotlarga ehtiyojni keltirib chiqardi. Ommaviy madaniyat nafaqat ko'ngil ochadigan, balki ma'lum mafkuraviy maqsadni ham ko'zlagan ommaviy vaqtichog'likning audio va video mahsulotlarini ishlab chiqaruvchi butun boshli sanoatning paydo bo'lishiga olib keldi. Jahonning yetakchi korporatsiyalari bunda o'z mahsulotlarini to'g'ridan to'g'ri va bilvosita reklama qilishning kuchli imkoniyatlarini ko'rdi. OAV rivojlanishi kino, estrada va sport "yulduzlari" ni mashhur qildi. Ularning hayot tarzi, kiyinish uslubi, hayotiy va siyosiy qarashlarini ko'pchilik, ayniqsa, yoshlar taqlid qiladigan bo'ldi. So'nggi paytda ko'plab xalqlarning taqlid obyektiga aylangan G'arb sivilizatsiyasi texnik va texnologik innovatsiyalar, demokratiya va inson huquqlari kabi tushunchalar bilan birga madaniy tolerantlikning yangidan yangi jihatlarini namoyon qilmoqda. Bir qator G'arb mamlakatlarida bir jinsli kishilar o'rtasida oila qurishning qonunlashtirilishi, urf-odatlar va dinning qarshiligiga qaramasdan, bu odatni boshqa joylarda ham ommalashtirishga urinish ko'pchilik tomonidan bugungi G'arb jamiyatining ma'naviy inqirozi sifatida qaralmoqda. Shu sababli G'arbnin o'zida ham ommaviy madaniyat ko'pchilik faylasuf, jamiyatshunos va madaniyatshunoslar tomonidan juda tashvishli hodisa hisoblanadi. U olamni o'ta jo'n qabul qilishga chorlagani uchun intellektual buzilish manbai sifatida ta'riflanmoqda. Olimlarning fikricha, ommaviy madaniyat shaxsning chuqur ehtiyojlarini ro'yobga chiqarish va amalga oshirishga qarshilik qiladi. Xulq-atvorning taqlidchilik modeli kishilarda sustkashlik, moslashuvchanlik, ya'ni dunyoni qanday bo'lsa, shundayligicha qabul qilishga tayyorlik psixologiyasini shakllantiradi. XX asr oxiri–XXI asr boshlariga kelib adabiy jarayonlar tez o'zgardi, har o'n yilda adabiyotda yangi yo'nalish paydo bo'lyapti, yangi maktablar shakllanyapti. Bu davr adabiyotida

intellektual izlanish jarayoni davom etmoqda, u zamonaviy jamiyatning ehtiyojlari va rivojlanish usullarini anglashga intilmoqda. Yangi asr boshida ko'plab tillarda nashr qilingan va katta shov-shuvga sabab bo'lgan shunday asarlardan biri afg'onistonlik Xolid Husayniyning "Shamol ortidan yugurayotgan odam" deb nomlangan romani bo'ldi. Roman voqealari Kobulda "tolibon" harakati avjiga chiqqan davrda yuz beradi. Bu asar — Amir va Hasan o'rtasidagi do'stlik tarixi. Unda odamlar o'rtasidagi do'stlik va majburiyatning ma'naviy asoslari haqida fikr yuritiladi. Asar 2001-yil sentabr voqealaridan keyin nashr etilgani uchun ham katta qiziqish uyg'otdi. XXI asrda o'zbek kitobxoniga yetib kelgan yana bir mashhur asar braziliyalik yozuvchi Paulo Koelyoning "Alkimyogar" romanidir. Asar yoshlik, orzu va unga intilish haqida. "O'z taqdiriga erishish — mana insonning haqiqiy burchi", deb yozadi P. Koelyo. XX asr oxiri–XXI asr boshlarida jahon jamoatchiligining e'tiborini qozongan eng mashhur asarlardan biri ingliz yozuvchisi Joan Rouling qalamiga mansub "Garri Potter" haqidagi romanlar bo'ldi. Olimlar katta tarbiyaviy ahamiyatga ega, deb hisoblaydigan bu romanlar o'limni ham yengib o'tgan sehrgar o'spirin Garri Potterni sarguzashtlariga bag'ishlangan. Asar bugungi dunyo har qachongidan ham ezgulikka, odamlarni yaxshilikka eltuvchi insonga muhtoj ekani, ezgulik yo'li hozir har qachongidan og'ir va ziddiyatli bo'lsa-da, Garri Potterdek sof qalbli insonlar ularni yengib o'tishi mumkinligi haqida hikoya qiladi. Zamonaviy san'at XX asrning ikkinchi yarmida shakllangan an'analar asosida tashkil topdi. Bu davr san'ati modernizmga muqobil, ba'zan unga keskin qarama-qarshi yo'nalishlarni izlash, yangi san'at tilini yaratishga urinish bilan xarakterlanadi. U yangi obrazlarni, ifodalashning yangi, nomoddiy vosita va materiallarini izlash jarayonida aks etdi. Axborot davrining yangi texnologiyalari, axborotning haddan ziyodligi inson bilan mashina o'rtasida ziddiyatga olib keldi. Bu ziddiyatni hal qilish yo'li sifatida telekommunikatsiyaga estetik asoslarni olib kirish, uni axborot yetkazish vazifasidan ozod qilish, xususan, ko'rsatuvlar mazmunini sharqona mistitsizm, irratsional negiz bilan to'ldirish taklif qilinadi. Intellektni "ishga solmasdan", bevosita insonning ichki olamiga murojaat qilish — bu tamoyil kompyuter grafikasi, videokliplar yaratish kabi san'atning yangi turlarida, qisman zamonaviy kino san'atida qo'llanmoqda.

XULOSA

Telekommunikatsiyaning global tarmog'i, ommaviy madaniyat paydo bo'lishining eng muhim natijasi badiiy san'atning ijtimoiy-siyosiy roli oshganida namoyon bo'ldi. Endi san'at faqat hayotning aksi bo'lmasdan, ijtimoiy reallikni shakllantiruvchi omilga ham aylandi. Shundan kelib chiqib, bir qator rassomlar "postdemokratik jamiyat" da san'at hokimiyat qo'lidagi qurolga aylanadi, deya xavotir bildirmoqda. An'analarni saqlab qolishga intilgan yozuvchi bu asarlarda betakror obrazlar yordamida o'zining o'ta ishonchli badiiy olamini yaratishga muvaffaq bo'ldi. Bu turdagi ijodiy mehnat mahsuli ko'pligiga qaramasdan, bugungi adabiyotning

ko'p qismini asosan tijoriy va reklama xarakteridagi asarlar tashkil etmoqda. Zamonaviy jamiyat o'z rivojlanishining muhim intellektual qismi bo'lgan adabiyotning ahamiyati va muammolarini, jamiyat adabiyotsiz mavjud bo'lishi va rivojlanishi mumkin emasligini to'liq anglab yetishi lozim. Televideniye, radio va internet tarmoqlari orqali beriladigan kunning muhim yangiliklari qatorida nashr etilgan kitoblarni taqdim etish, ularni reklama qilish odatiy holga aylanmog'i lozim. Bu aslida zamonaviy jamiyat madaniyatining muhim qismi, uni inobatga olmaslik mumkin emas.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.M.S.Gaferli va A.N.Kosayev "Rivojlanishning o'zbek modeli: tinchlik va barqarorlik, taraqqiyot asosi" .
- 2.Shuhrat Ergashev "Eng yangi tarix".
- 3.Shuhrat Ergashev,Bekzod Xodjayev,Jamshid Abdullayev."O'rta ta'lim muassasalarining 11-sinf va o'rta maxsus , kasb-hunar ta'lim muassasalarining o'quvchilari uchun darslik"-Birinchi nashr.Toshkent-2018
- 4.Islom Karimov."Tarixiy xotirasiz kelajak yoq"Sharq-1998
- 5.Yanggi tarix. O'qituvchi-1969
- 6.Diplomatiya tarixi.Ikkinchi nashr.Toshkent-1952.